

(xxxiv, 167.5): succedani?

ETIM. És evident ja per les dades antigues que es tracta d'un derivat (en certa manera diminutiu o despectiu) en -UCIUM de CASTELLUM, com a nom d'un castell d'importància menor (probablement en contrast amb els pròxims *Castellnou*, *Manresa*, *Súria* etc.); esquemàticament: CASTELLUCIUM, sincopat en *Cast'luc* i després simplificat *Caillús*, com CASTELLARE > *Catllar*.

Encara que això no sigui una formació de data llatí vulgar, tingué vasta difusió en parlars de França, sobretot del Midi. En part sense la síncope: hi ha cinc *Châtelus*: en els departaments Isère, Loire, Allier i dos a la Creuse, i un *Chastellux-sur-Cure* a l'Yonne. Però també, i encara més, hi hagué una síncope amb resultats fonètics paral·lels a la del nostre: ja Longnon, en el seu *Atlas* (p. 248b), assenyalava *Castlucium* entre els forts de la Sênéchaussé Perigord-Quercy identificant-lo amb un modern *Caylus* del Tarn-et-Garonne, juntament amb *Beauregard* i *Puy-la-Garde*. Sembla que no sigui el mateix, si bé pròxim, *Le Caylus* a prop de Rouaigoux, departament Tarn, que figura com *Castlucium* en un doc. de 1160-1170 (*Hist. Lgd.* v, 1284) i, encara que Skok el troba també anomenat *Castrum Castlucium* en un doc. medieval, caigué primer en l'etimologia popular «*Castrum Lucii*» (*ZRPh* xxxi, 612) ¹ però ja ho rectificà ell mateix en CASTELLUCEUS (*ZRPh* xlvi, 397).

N'hi ha uns quants casos en el departament Cantal: tres hameaux o domains ruinés (a Boisset, Roussy i St. Victor), amb grafia antiga *Caylutz*; i, amb evolució un poc diferent, *Charlus* poble agr. a Bassignat, que consta escrit *Castlucium* en el S. XII (Amé, *Di. Top. Cantal*). En fi veig encara un *Chalus*, distr. Yssouire, al Puy-de-Dôme, i un *Châlus*, cap de cantó del districte de Limoges. I el nom d'un dels nobles personatges cabdals de la gran sèrie novel·lesca de Proust.

¹ No és estrany, doncs, que també hi caigui J. Segura (*Veu del Mont.* 1893, 90) que trobà el nom del català escrit *Castrum Lucii* en un doc. de 1316, a l'arxiu parroquial de Santpedor. Però ja hem vist que és una ocurrència del bon arxiver, contradicta per tota la documentació.

Calm, *Calma*, *Calmatges*, V. *Calmella*

CALMELLA (CALM, CALMA)

Municipi del Vallespir, cantó de Ceret, situat al límit amb els Aspres rossellonesos entre el terme de Prunet i el d'Oms.

PRON. POP.: *kəlméləs*, oït a Oms (1959) i Ortafà (1960); *kəlméləs* a Bula de Terranera (1960); gentilici: *kəlməléns* (Oms, 1959), *kəlməléns* (Tellet, 1959).¹

DOC. ANT. *Castro Calmedella* 1010 (Alart, *InvLC*, s. v. *Calmell*), *Petri de Calmesela* 1242 (id.), *Calmasella* 1250, 1254 (Alart, *Priv.*, 172, 213), *Rⁱ de Calmasela* 1300 (Alart, *InvLC*, s. v. *Calmell*), *Rⁱ Calmeseylla* 1302 (id.), *Castri de Calmesela* 1322 (id.), *Cal-*

masella 1359 (*CoDoACA* XII, 121), *Calmesella* 1385 (Alart, *Doc. géogr. hist.*, 519), *Callmasella* 1395 (id.). Mencions addicionals citades per Ponsich (*Top.*, 32): *ipsas Calmezelas* 853, *Calmicella* 929-35, *Calmezelas* 991, *parroquia S. Felicis Calmedelli* 1010, *Chalmasella vel Charchase* 1011, *parr. S. Felicis de Calmedela* 1121, *Calmesela* 1308, *Calmesella* 1403, *Calmella* 1632.

ETIM. *CALMICELLA, diminutiu de CALMIS 'cim planer o capçada d'una serra', d'origen pre-romà indoeuropeu i segurament sorotàptic, el qual ètimon ha donat cat. *calm* (amb les variants *cau*, *cam*) i *calma* (amb terminació feminitzada) 'altiplanície', 'plana alterosa i aplevada dalt d'una muntanya', i es troba estès per tota Catalunya septentrional, Occitània, el domini franco-provençal, i el Franc Comtat i Borgonya (*DE-Cat* II, s. v. *calm*). Amb valor apel·latiu o ja pre-toponímic el mot es documenta en fonts catalanes des del S. IX (vegeu-ne exs. en Bast.-Bass., 344), caràcter que encara conserva en part a l'Alta Cerdanya, p. ex., *la kəlmə de Font-romeu* oït a Sallagosa l'any 1960.²

Homònims de *Calmella*: *ipsa Calmilia* 935 (*Coll-Moreau* v, 153), cap al coll de Colera i el de Banyuls on avui es troba el *Pic de la Calma*; *ipsas Calmezelas* 991 (*Coll-Moreau* XIV, 162), prop de St. Feliu d'Avall al Riberal; el *Pic de Calmella* (*pig dā kəlmélə*) a la frontera internacional entre el puig de Pruners i el coll de Panissars (1959; Ll. xxiv, 157): *al quer de Calmella de Sous* 1305, *collum de Calmella* id. (Ll. *Roig Prats de Molló*, 80r-v), *peciam terre a la Calmabela* 1331 (Alart, *IncLC*, s. v. *Calmell*); *La Calmesella* (*kəlməzélə*), plana alta de pasturatges damunt de Formiguera de Capcir (1960; Ll. xxvi, 30). Com que *Sous* és a la vall de Prats de Molló, la cita de 1305 ha de ser d'un homònim més a l'Oest que el de Panissars.

Tal com observa JCor. en el *DECat* (II, s. v. *calm*), amb l'excepció esmentada de l'Alta Cerdanya, el mot *calm(a)* no té avui gaire vitalitat en català, tot i que ha deixat nombrosos rastres en la toponímia: el *Roc de la Calma* (*rōg dā la kəlmə*, 1959), turó damunt Font-romeu: *ipsa Calma* 1035 (Ponsich, *Top.*, 143); el *Pic de la Calma* al te. de Banyuls de la Marenda, entre el coll de Banyuls i el del Torn; el *Tossal de Calma* al te. de Cabdella (Flamicell); el cim més alt del terme, trifini amb la Torre de Cabdella i Cabdella (1963; Ll. xxxvii, 135).

El *Pla de la Calma* al te. de Tagamanent (Vallès Oriental), la gran prolongació del Montseny cap al SO.: *ipsa Calmo* 1008 (Candi, *Mi. Hi. Ca.* II, 447); 1009: «Tagamanent --- *ipsa Calmo*» (*Li. Fe. Ma.*, en corr. I, 217.2);³ la *Serra de la Calma* situada damunt de Roses (Alt Empordà): *Calmi* 974, 982, 990, *Kalm* 1063 (Bast.-Bass., 344). *Puig de Calm* sembla haver estat el nom antic de l'actual Puig d'Horsavinyà al Maresme, el més ample i més alt del Montnegre: *pug de Calamo* 1202, *podium de Calamo* 1222, *podio de Calami* 1225 (Arx. Solsona, *Cart. de Rocarossa*, 10r-12r).

Amb lleus var.: camps de *Plan-des-cals* (< *calms*) al